

L'arameu del Talmud de Babilònia: Descripció gramatical

Joan Ferrer

Objectiu

Aquest treball té com a objectiu oferir els elements gramaticals fonamentals per a treballar amb el dialecte de la llengua aramea que reflecteixen les seccions del Talmud de Babilònia escrites en aquesta llengua. Atès que el Talmud de Babilònia ha estat un instrument religiós i cultural bàsic en la història del judaisme i, per tant, també de la història del judaisme dels països catalanooccitans, pensem que aquesta descripció gramatical, juntament amb un extens vocabulari de l'arameu del Talmud de Babilònia, que estem preparant i que pensem oferir en un número proper a les lectures i lectors d'aquestes pàgines, poden tenir interès pel fet que poden ajudar a comprendre una part fonamental de la cultura jueva i, també, de la història del nostre país, quan en les comunitats jueves s'estudiava el Talmud i quan els savis jueus catalans i occitans escrivien en arameu.

1. Els pobles arameus

Els arameus són un conjunt de tribus semítiques que apareixen documentades per primera vegada en les inscripcions assíries de Tiglat-Pilèsser I (1114-1076 aC). Sembla que a finals del segle XII grups arameus que provenien de les zones de l'alt riu Habor (un afluent de la zona nord de l'Eufrates) van arribar fins a l'oasi de Palmira i la zona septentrional de Babilònia. Després de l'any 1000 aquests grups constituïran diversos regnes en les regions de l'estepa de Síria i de Mesopotàmia

superior. Aquests estats seran conquerits per Assíria cap a la fi del segle VIII, però l'arameu tindrà molta fortuna històrica atès que esdevindrà la llengua de les relacions internacionals de les cancelleries de l'Orient Pròxim de l'època de l'imperi neoassiri, neobabilònic i dels perses aquemènides fins a l'època hel·lenística.

2. La llengua aramea

La llengua aramea pertany a la branca nord-occidental de la família semítica (juntament amb l'hebreu, el fenici, l'ugarític, el moabita, l'ammonita i l'edomita). La Bíblia hebrea ha transmès en llengua aramea els fragments de Daniel 2,4-7,28; Esdres 4,8-68 i 7,12-26; Jeremies 10,11 i dues paraules de Gènesi 31,47. El Nou Testament conté algunes paraules en arameu —la llengua que parlaven Jesús de Natzaret i els seus deixebles— i la llengua aramea influí notablement els darrers estadis de la llengua hebrea bíblica i de l'hebreu rabínic. L'arameu va ser la llengua més parlada a la terra d'Israel, Síria i Mesopotàmia en l'època dels orígens del cristianisme i del judaisme rabínic. La importància d'aquesta llengua queda reflectida en el fet que dos dels corpus de traduccions bíbliques més importants —la Peixita siríaca i els Targums jueus— són escrits en arameu. Una part important de la literatura rabínica i tot el corpus literari del cristianisme siríac s'han conservat també escrits en arameu. Després de la conquesta musulmana del segle VII, l'àrab va anar substituint gradualment l'arameu com a llengua literària i col·loquial de l'Orient Pròxim. Actualment encara queden alguns testimonis de l'arameu com a llengua viva en zones de Turquia, Síria i l'Iraq.

3. Dialectes de l'arameu

L'arameu és una llengua que té 3 000 anys d'història i que, per tant, ha passat per una complexa història d'evolució lingüística. L'esquema que oferim tot seguit és la classificació de la llengua aramea del *Comprehensive Aramaic lexicon*, que presenta, segons el nostre parer, la divisió més adequada de la llengua aramea basada en criteris cronològics i geogràfics. Els dialectes de la llengua aramea són els següents:

1. Arameu antic (testimoniats des de mitjan s. IX fins al 612 aC). Aquest període, en què la llengua és força dialectalitzada, comprèn l'època de la formació dels estats arameus, l'adopció de l'arameu com a llengua de la diplomàcia internacional (vegeu el testimoni de 2Reis 18,26), en el darrer període de l'imperi neoassiri, i la dispersió dels pobles arameoparlants des d'Egipte a la baixa Mesopotàmia,

com a conseqüència de la política de deportació dels pobles sotmesos a l'imperi assiri. Els materials que ens han arribat es poden classificar en els dialectes següents:

1.1. Arameu antic occidental (o siríac estàndard). Es tracta d'un conjunt d'inscripcions (des de mitjan segle IX fins a la fi del segle VIII aC) que s'han trobat en una àrea d'uns cent quilòmetres al voltant de la ciutat d'Alep. Comprèn els textos següents: la dedicació d'una estela a Melqart (déu de Tir) per BR-HDD, rei d'Aram; l'estela que Zakkur, rei d'Hamat, dedica al déu Iluwer; tres esteles que contenen el text d'un tractat entre Matí'el, rei d'Arpad, i BR-G'YK, rei de KTK (que sembla que és el governador d'una de les províncies neoassíries de la zona de Síria) [són conegudes com les esteles de Sefire]; inscripcions de Nerab (esteles funeràries de dos sacerdots de la deessa lluna Sehr); les inscripcions aramees de BR-RKB, rei de Samal.

1.2. Samalià. Els reis del regne neohitita de Sam'al (també anomenat per alguns erudits Ya'udi), en la moderna Zinçirli, van escriure algunes esteles en llengua fenícia (inscripcions de KLMW), després en un dialecte local arameu molt diferenciat del dialecte estàndard (inscripcions de Hadad i PNMW) i, finalment, en siríac estàndard (inscripcions de BR-RKB).

1.3. La inscripció bilingüe d'una estàtua (escrita en neoassiri i arameu) trobada a Tel Fakhariyah. El dialecte d'aquesta inscripció conté una notable influència de la llengua acàdia.

1.4. Textos econòmics i legals breus, escrits en tauletes d'argila, que testimonien una notable influència acàdia sobre aquest estadi de l'araméu.

1.5. Inscripció de Deir 'Alla, que narra la visió de «Balaam, fill de Beor». Alguns estudiosos creuen que aquesta inscripció testimonia un dialecte que presenta més característiques canaanes que no pas aramees.

2. Arameu oficial o imperial (des del 612 fins al 200 aC). L'origen arameu (caldeu) dels reis de l'imperi neobabilònic, que reemplaça l'imperi neoassiri en el govern de l'Orient Pròxim antic a partir del 612, va fer créixer la importància de la llengua aramea. Posteriorment els perses aquemènides, que van substituir políticament els neobabilònics i van eixamplar els seus dominis fins a Egipte i l'Àsia Menor, van convertir l'araméu en la llengua de les seves cancelleries. Disortadament, sols s'ha conservat un conjunt relativament petit de materials d'aquest període, atès que els documents administratius eren escrits en tinta sobre materials poc consistents. Aquest període testimonia el desenvolupament d'una llengua i d'una ortografia estàndards. El model d'aquesta llengua devia ser l'araméu de Babilònia que parlaven i escrivien els perses d'educació elevada. Els materials més importants provenen d'Egipte i són:

2.1. Els arxius en papir del destacament militar jueu d'Elefantina/Siene.

Consta de documents comercials, matrimonials, cartes a les autoritats de Jerusalem i fragments de materials literaris.

- 2.2. La correspondència d'Arsames, sàtrapa persa d'Egipte.
- 2.3. Les cartes familiars a persones que residien a Siene i Luxor, descobertes a Hermòpolis.
- 2.4. El papir de Saqqarah, del segle VII, escrit per un rei filisteu (probablement d'Ecron), que demana ajuda al faraó contra el rei de Babilònia.
- 2.5. Documents legals i econòmics sobre papir i òstragues dels segles V i IV.
- 2.6. Les «cartes» oficials aramees del llibre d'Esdres són escrites, gairebé amb tota certesa, en arameu oficial.
- 2.7. Els papirs fragmentaris, amb textos de caràcter econòmic, del segle IV, descoberts en una cova de Wadi Daliyeh, prop de Jericó.

3. Arameu mitjà (des del 200 aC fins al 250 dC). Durant les èpoques hel·lenística i romana el grec va substituir l'araméu com a llengua de l'administració. D'altra banda, els diversos dialectes arameus van començar a desenvolupar-se de manera independent els uns dels altres; tot i que la llengua escrita testimonia una certa uniformitat, que continua l'araméu literari estàndard del període anterior, es comencen a fer paleses les diferències lèxiques i gramaticals que reflecteixen la llengua parlada dels diversos territoris. Podem distingir els dialectes següents en aquest període de la llengua:

3.1. Documents epigràfics.

3.1.1. Palmirè. Són inscripcions dedicatòries i honorífiques (moltes són bilingües, escrites també en grec) de la ciutat-oasi independent del desert de Síria Tadmor/Palmira. La inscripció datada més antiga és de l'any 33 aC.

3.1.2. Nabateu. Són inscripcions votives i tombals del regne àrab de Petra. Les més antigues són de l'any 170 aC.

3.1.3. Hatreu. Inscripcions del regne àrab vassall dels parts de Hatra (segle II aC), situat a uns cent quilòmetres al sud-oest de Mossul. Un petit conjunt d'inscripcions semblants es van trobar prop d'Assur.

3.1.4. Inscripcions disperses de Síria (especialment Dura-Europos), Àsia Menor, Armènia, Geòrgia, Mèdia, Pàrtia, Pèrsia i Babilònia.

3.2. Documents canònics.

3.2.1. Parts aramees del llibre bíblic de Daniel. Aquests textos, en contrast amb els del llibre d'Esdres, pertanyen a aquest període, més que no pas a l'època de l'araméu imperial.

3.2.2. Arameu literari jueu.

3.2.2.1. Qumran. La major part dels textos parabíblics (que no són documents interns del grup de Qumran) són escrits en arameu: el Gènesi apòcrif

(1QapGn) del segle I aC, el Targum de Job (11Q10 [11QTgJob]) del segle II aC, els llibres d'Henoc (4Q201-4Q212 [4QEn^a-4QEn^g]) i el Testament de Leví (1Q21, 4Q213, 4Q540, 4Q541).

3.2.2.2. Targums Ónuelos del Pentateuc i Jonatan dels Profetes. Els manuscrits d'aquestes dues traduccions interpretades de la Bíblia en arameu van ser vocalitzats en les acadèmies rabíniques de Babilònia, però el text consonàntic sembla que prové de Palestina i va ser escrit en aquest període.

3.2.2.3. La Megilat Ta'anit («Rotlle del dejuni [prohibit]»), escrita cap a l'any 70, que descriu els trenta-cinc dies de victòries i esdeveniments feliços en què era prohibit fer dejuni; les cartes de Bar Kokhevà i algunes fórmules legals que ha conservat la literatura rabínica provenen d'aquest període.

3.2.3. Ideogrames de l'irànic mitjà. En escriptura cuneïforme, en llengua parta i pahlavi, es van usar ideogrames arameus per a expressar algunes unitats lèxiques perses.

3.2.4. El papir demòtic Amherst 63, que conté diversos himnes en un dialecte mixt cananeu-arameu, i que narra, en una llengua aramea relativament pura, la història del conflicte entre els dos germans de la casa reial assíria Ashshurbanipal i Shamashshumukin.

4. Arameu tardà (des del 250 fins al 1200 dC). Durant els primers segles d'aquest extens període de la història de la llengua, els diversos dialectes arameus eren parlats per la major part de la població, però a partir del segle VII-VIII, l'àrab va començar a substituir l'arameu com a llengua parlada, de tal manera que una bona part dels testimonis literaris d'aquesta època reflecteixen una llengua de cultura que pràcticament ja no és una realitat parlada.

4.1. Dialecte palestinenc.

4.1.1. Jueu.

4.1.1.1. Inscripcions (fonamentalment de sinagogues).

4.1.1.2. Targums: Neòfiti, fragments de la guenizà del Caire i Fragmentari.

4.1.1.3. Galileu: el dialecte arameu del Talmud de Jerusalem (tot i que des d'un punt de vista lingüístic, sols els fragments de la guenizà del Caire es poden considerar com a representants genuïns d'aquest dialecte) i dels midraixos palestínencs (Gènesi Rabà i Levític Rabà).

4.1.2. Cristià, testimoni per escrits en escriptura siríaca.

4.1.2.1. Inscripcions.

4.1.2.2. Traduccions de la Bíblia i leccionaris litúrgics de la regió de Judea.

4.1.3. Samarità, escrit en l'escriptura paleohebrea dels samaritans:

4.1.3.1. Dues traduccions diferents de la Torà.

4.1.3.2. Poesia litúrgica.

4.1.3.3. Algunes obres literàries i exegetiques (*Memar Marqa* i *Asatir*).

4.2. Dialecte siríac.

4.2.1. Siríac. És la llengua litúrgica del cristianisme oriental i constitueix el dialecte arameu més ben documentat, tant en una breu col·lecció de textos epigràfics, com en una extensíssima biblioteca, que conté centenars de volums d'obres de tota mena (religiosa, científica, literària). El siríac té dos dialectes principals: l'oriental (el dels cristians nestorians de l'imperi sassànida, i més tard omeia i abbàsida) i l'occidental (el dels cristians jacobites de l'imperi bizantí). El siríac prengué com a base i model la llengua de la ciutat d'Edessa (Urfa, dins Turquia, actualment).

4.2.2. Arameu literari jueu tardà. Aquest dialecte literari ha estat identificat recentment. És la llengua aramea en què ha estat redactat el Targum Pseudo-Jonatan, el Targum dels Salmos i el de Job i el llibre arameu de Tobit (que potser és una traducció d'un original hebreu perdut). És un dialecte literari, amb una gramàtica i lèxic força consistents, que manlleva elements dels estadis anteriors de la llengua, però que mostra afinitats lèxiques amb la parla aramea de la regió de Síria.

4.3. Dialecte babilònic.

4.3.1. Jueu. És la llengua aramea parlada per les comunitats jueves de Babilònia, conservada en parts molt extenses del Talmud de Babilònia. Es detecten dialectes lleugerament diferents en textos màgics escrits damunt terrissa i en la literatura halàquica dels savis babilònics del període posttalmúdic (les *responsa* dels gaons) i en el *Llibre dels manaments* d'Anan ben David. Les tradicions, tant orals com escrites, de les comunitats jueves del Iemen aporten elements de gran interès per a l'estudi d'aquest material.

4.3.2. Mandeu. És la llengua literària d'una secta gnòstica, no cristiana. L'origen dels mandeus cal cercar-lo a Palestina, però la seva llengua és mesopotàmica.

5. Arameu modern (des del 1200 dC fins a avui).

5.1. Dialecte occidental: és l'araméu parlat a la ciutat de Ma'lula (a uns 45 km NNE de Damasc). El vocabulari és molt arabitzat.

5.2. Dialecte siríac: el dialecte occidental (Turoyo) és la llengua dels cristians jacobites de la regió de Tur-'Abdin, al SE de Turquia. És el resultat de l'evolució del siríac clàssic. El dialecte oriental és parlat en el Kurdistan (l'Iraq, l'Iran i Turquia) i a la regió de l'Azerbaidjan, per comunitats de cristians i jueus. Moltes persones d'aquestes comunitats han emigrat al llarg d'aquest segle als Estats Units d'Amèrica. Aquest dialecte no prové de l'evolució de cap dialecte literari conegut de l'araméu.

5.3. Dialecte babilònic, que fins fa ben pocs anys encara era usat per alguns mandeus en les zones meridionals de l'Iraq i l'Iran.

4. Text

L'edició estàndard del Talmud de Babilònia (TB) és la impresa a Vilna entre els anys 1880-1886, que es basa en l'edició impresa per Daniel Bomberg a Venècia entre els anys 1520-1531. La traducció anglesa clàssica, de qualitat excel·lent, amb notes i índexs, és la realitzada per diversos erudits sota la direcció d'Isidore Epstein (dir.): *The Babylonian Talmud*, 35 vol., Londres, The Soncino Press, 1935-1948 (reeditat en 18 volums l'any 1978, en commemoració del cinquè centinari de The Soncino Press). Per a persones que s'inicien en l'estudi de la llengua aramea del TB és absolutament recomable utilitzar l'edició preparada per Adin Steinsaltz (Even Israel) (Institut Israelità de Publicacions Talmúdiques de Jerusalem), en curs de publicació, fins en aquest moment 21 volums publicats. S'està publicant una traducció francesa d'aquesta edició: Ed. J. C. Lattès; Ramsay, i una altra d'anglesa: Random House. Aquesta edició presenta els textos vocalitzats amb un comentari que és de gran utilitat per a comprendre el text talmúdic, a vegades molt el·líptic.

5. Vocalització

L'edició de Vilna del TB no té vocalització, i els manuscrits tampoc no es troben vocalitzats. Per a saber la vocalització del text cal, doncs, recórrer a les tradicions orals de les acadèmies rabíniques i de les diverses comunitats, especialment les iemenites. Aquest recurs, tot i que a vegades topa amb tradicions que són clarament divergents, és el que resulta més pràctic per a realitzar una primera aproximació a la llengua aramea que reflecteix el TB, i és el que també han utilitzat els diversos gramàtics i editors que s'han ocupat de la llengua d'aquest text.

6. Les *matres lectionis*

L'edició de Vilna del TB usa les *matres lectionis* amb els valors vocàlics següents:

א	ֿ	נְנִי : נאני
א	ֿ	מִן : מאן
ו	ו	לְהוּ : להו
ו	ו	אִמְרוּ : אמרו
ו	ֿ	אִחְרֵי : אחרי

י	יְ	יָדִיעַ : יְדִיעַ
י	יִ	מִדַּע : מִדְּעַ
י	יִ	עָבִיד : עָבִיד
י	יִ	לְהוֹי : לְהוֹי

7. Ortografia de les consonants

Les lletres י i יְ, sovint s'escriuen dues vegades, i a vegades fins i tot s'elideixen completament: מְצִיין : מְצִיין ; וּרְדָא : וּרְדָא. Les laringals א, ה, ח, ע sovint s'intercanvien i algunes vegades s'elideixen en l'escriptura: אַד > עַד ; חַדַר > חַדַר ; תּוּתִי > תּוּתִי ; הַדַר > הַדַר. Algunes consonants tendeixen a elidir-se a final de mot: יַדְעִי > יַדְעִי ; אִימַר > אִימַר ; קַאִים > קַאִי ; תּוּב > תּוּב ; לְהוֹן > לְהוֹן ; לְהוֹן > לְהוֹן.

8. El nom

El nom en arameu té tres estats: absolut (la forma més simple del nom); constructe (expressa una connexió estreta —generalment de genitiu— amb el mot que es troba a continuació del constructe); emfàtic (amb el sufix אָֿ).

Formes del nom masculí:

	<i>Absolut</i>	<i>Constructe</i>	<i>Emfàtic</i>
Singular	מְלִךְ	מְלִכְ-	מְלִכָּא
	עֲלָם-	עֲלָם-	עֲלָמָא
Plural	מְלִכִין	מְלִכִי-	מְלִכִּיא
	עֲלָמִין	עֲלָמִי-	עֲלָמִיא

Formes del nom femení:

	<i>Absolut</i>	<i>Constructe</i>	<i>Emfàtic</i>
Singular	מְדִינָה	מְדִינַת-	מְדִינָתָא
	מְלִבּוֹ	מְלִבּוֹת-	מְלִבּוֹתָא
Plural	מְדִינִין	מְדִינַת-	מְדִינָתָא
	מְלִבּוֹן	מְלִבּוֹת-	מְלִבּוֹתָא

8.1. L'arameu bíblic manté una distinció generalitzada entre l'estat absolut (nom indeterminat: 'un rei') i l'estat emfàtic (nom determinat: 'el rei'), mentre que en l'arameu del TB aquesta diferenciació ha desaparegut, de tal manera que segons el context **מְדִינָתָא** significarà 'les ciutats' o bé 'unes ciutats'. L'estat absolut dels mots s'usa relativament poc en aquest estadi de la llengua aramea, tot i que n'hi ha exemples, especialment en noms que es troben en posició predicativa:

הוּי גִבְרָה 'sigues home!'

La forma **מְלִכֵּי**, plural constructe dels noms masculins, sovint s'usa amb valor d'estat absolut o emfàtic: 'els reis de', 'uns reis' o 'els reis'.

9. L'adjectiu

L'adjectiu presenta en l'arameu del TB les formes següents:

<i>Adjectiu masculí</i>	<i>Absolut</i>	<i>Emfàtic</i>
Singular	חֲבִימִים	חֲבִימָא
Plural	חֲבִימִין	חֲבִימָא
<i>Adjectiu femení</i>	<i>Absolut</i>	<i>Emfàtic</i>
Singular	חֲבִימָא	חֲבִימָתָא
Plural	חֲבִימִן	חֲבִימָתָא

L'adjectiu generalment segueix el nom que qualifica:

מְדִינָתָא, 'unes/les grans ciutats', **גִבְרֵי חֲבִימִי**, 'uns/els homes savis', **גִבְרָא חֲבִימָא**, 'un/l'home savi'; **רִבְתָא**, 'unes/les grans ciutats'.

10. Els pronoms personals independents

אֲנָא	jo	אַנְ, אֲנַחְנָא	nosaltres
אַתָּ, אַתָּה	tu (m.)	אַתּוּן	vosaltres (m.)
אַתָּ, אַתָּה	tu (f.)	אַתִּין	vosaltres (f.)
הוּא, אִיהוּ, נִיהוּ*	ell	אִיְהוּ, אִיְהוּ, נִיְהוּ*	ells
הִיא, אִיהִי, נִיהִי*	ella	אִיְהִי, אִיְהִי, נִיְהִי*	elles

Les formes marcades amb * sols s'usen a final de frase i en preguntes.

11. Els pronoms demostratius

<i>Proximitat</i>		<i>Llunyania</i>
הַאִי, הַיּוֹן, הַדְּרוֹן, הַדְּנָן, עֲדֵי	aquest	הָאֵיךְ, הַהוּא, אֵיךְ
הָא, הָא, הָא, הָא, הָא, עֲדָא	aquesta	הָאֵיךְ, הַהֵיא, אֵיךְ
הַנִּי, אֵילִין, אֵילִין, עֲדֵי	aquests	הָנֵךְ, הַנְּהוּ, אֵינְךְ

12. Els pronoms sufixats

Els pronoms sufixats que recull el quadre següent s'afegeixen a l'estat constructe del nom (tant si és masculí com femení).

Suffixos que s'afegeixen al nom en singular

הַי, אֵי, ׀	יוֹמִי, יוֹמָאִי, יוֹם	el meu dia
יְךְ	יוֹמְךְ	el teu (m.) dia
יְךְ	יוֹמִיךְ	el teu (f.) dia
יְהָ*	יוֹמִיהָ	el seu (m.) dia
יְהָ*	יוֹמֶיהָ	el seu (f.) dia
הַנּוּ, יוֹן	יוֹמֵנוּ, יוֹמִינוּ	el nostre dia
כּוּן, כּוּן, כּוּ	יוֹמְכוּן, יוֹמָכוּן	el vostre (m.) dia
כּי	יוֹמְכִי	el vostre (f.) dia
הוּן, הוּן, הוּ	יוֹמְהוּן, יוֹמָהוּן	el seu (m.) dia
הוּ	יוֹמְהוּ	el seu (m.) dia

* Hi ha alguns noms que tenen הַי com a sufix per al masculí i אֵי per al femení: אָבוּהָ, 'el seu (m) pare' i אָבוּהָ, 'el seu (f) pare'.

Suffixos que s'afegeixen al nom en plural

אֵי	יוֹמָאִי	els meus dies
יְךְ	יוֹמִיךְ	els teus (m.) dies
יְךְ, יְיִכִי	יוֹמִיךְ, יוֹמִיכִי	els teus (f.) dies

זֹהֵי יְהֵ	יּוֹמֵיהּ יּוֹמֵיהּ	els seus (m.) dies
זֹהֵא	יּוֹמֵהּא	els seus (f.) dies
זֵין*	יּוֹמֵין	els nostres dies
זֵיבּוֹ	יּוֹמֵיבּוֹ	els vostres (m.) dies
זֵיבּוֹי	יּוֹמֵיבּוֹי	els vostres (f.) dies
זֵיהּוֹן, זֵיהּוֹי	יּוֹמֵיהּוֹן, יּוֹמֵיהּוֹי	els seus (m.) dies
זֵיהּוֹי	יּוֹמֵיהּוֹי	els seus (f.) dies

* Aquesta és la pronunciació general de les acadèmies rabíniques, tot i que des d'un punt de vista gramatical caldria esperar la forma זֵין.

13. Els mots אֵית 'ser' i לֵית 'no ser' amb els pronoms sufixats

Aquests dos mots es comporten com un substantiu ja que s'hi poden afegir els pronoms sufixats. Són especialment importants atès que expressen la forma aramea que correspon generalment al present d'indicatiu català del verb ésser. En el TB trobem les formes següents:

אֵיתֵיהּ	ell és	לֵיתֵיהּ, לֵיתֹהֵי	ell no és
אֵיתֵא, אֵיתֵהּ	ella és	לֵיתֵהּ, לֵיתֵא	ella no és
אֵיתֵנָן*	nosaltres som		
אֵיתֵנְכוֹ, אֵיתֵנְכוֹ	vosaltres sou		
אֵיתֵנְהוֹן, אֵיתֵנְהוֹי	ells són	לֵיתֵנְהוֹן, לֵיתֵנְהוֹי	ells no són
אֵיתֵנּוֹן		לֵיתֵנְהוֹי*	

* Forma anòmala des d'un punt de vista gramatical que apareix en les edicions impreses del TB.

14. Les preposicions amb pronoms sufixats

Les preposicions poden aparèixer combinades amb els pronoms personals sufixats. Algunes preposicions segueixen el model dels noms en singular i altres una combinació híbrida dels pronoms sufixats de singular i plural. Les preposi-

cions més importants que apareixen amb pronoms sufixos en el TB són les següents:

- ל־, marca gramatical de l'objecte directe o indirecte; 'a', 'per a'.
- נִיהַל־, marca gramatical de l'objecte indirecte; 'a', 'per', 'per a'.
- עַל־, עִלּוּי־, 'sobre'.
- בְּנֹתָ־, בְּנֹתָ־, 'com'.
- מִי־ (מִן), 'de, des de, que'.
- בְּהֲדִי, 'amb'.
- בְּ(אִפִּי), 'en presència de'.
- בֵּינִי, 'entre'.
- בְּתֵר, 'darrere'.
- בְּ(אִ)נְבִי, 'pel que fa a, amb referència a'.
- בְּ(נֹ)נֹ, 'dins de'.
- קִדְמָם, 'davant'.
- קִמִּי, 'abans, davant'.
- תַּחְתּוֹת, 'sota'.

El quadre següent estableix la forma de les preposicions ל־, עִלּוּי־, עַל־ i מִי־ (מִן) acompanyades dels pronoms personals sufixats:

לִי	עָלַי, עִלּוּאִי	מִינְאִי, מִינִי
לְךָ	עָלֶיךָ, עִלּוּוֹךָ	מִינְךָ
לְיָד	עָלֶיךָ, עִלּוּיְכִי, עִלּוּיֶיךָ	
לִיהָ	עָלֶיהָ, עִלּוּהָ, עִלּוּיָהּ	מִינֶיהָ
לָהּ	עָלֶיהָ, עִלּוּהָ	מִינָהּ
לֹן	עָלֹן, עִלּוּוֹן	מִינּוֹן
לְכוּן, לְכוּ	עִלּוּיְכוּ	מִינְיְכוּ, מִינְכוּן
לְהוּן, לְהוּ	עִלּוּיְהוּן, עִלּוּיָהּ	מִינְיָהּ, מִינְהוֹן

15. Els pronoms i adjectius possessius i els pronoms reflexius

En l'arameu del TB tenen les formes que recollim en el quadre següent:

דִּיִּדִי, דִּילִי	meu	נַפְשָׁאִי	jo mateix
דִּיִּדְךָ, דִּילְךָ	teu (m.)	נַפְשְׁךָ	tu mateix
דִּיִּדְךָ, דִּילְךָ	teu (f.)	נַפְשְׁךָ	tu mateixa

דִּידְיָהּ, דִּילְיָהּ	seu (m.)	נַפְשֵׁיהּ, נְרַמְיָהּ	ell mateix
דִּידְהָ, דִּילְהָ	seu (f.)	נַפְשָׁהּ	ella mateixa
דִּידְוֹ, דִּילְוֹ	nostre	נַפְשֵׁינוּ	nosaltres mateixos
דִּידְכוּ, דִּילְכוּ	vostre	נַפְשֵׁיכוּ	vosaltres mateixos
דִּידְהוּ, דִּילְהוּ	seus (m.)	נַפְשֵׁיהוּ	ells mateixos
דִּידְהִי	seus (f.)		

16. Els numerals cardinals

De l'1 fins al 19 tenen dues formes, una per al masculí i una per al femení. A partir del número 20 presenten una única forma. Cal tenir en compte que per indicar quantitats que s'acosten a la desena, l'arameu del TB sol indicar la desena següent menys les unitats que cal restar a fi d'obtenir el nombre desitjat:

אַרְבַּעִין נְכִי חָדָא: $40 - 1 = 39$.

מֵאָה נְכִי תְרַתֵּי: $100 - 2 = 98$.

	<i>Masculí</i>	<i>Femení</i>		<i>Masculí</i>	<i>Femení</i>
1	חָד	חָדָא	11	חָדְסַר	חָדְסְרִי
2	תְּרִי	תְּרַתֵּי	12	תְּרִיסַר	תְּרַתֵּי סְרִי
3	תְּלַחָא	תְּלַת	13	תְּלִיסַר	תְּלַתֵּי סְרִי
4	אַרְבַּעָא	אַרְבַּע	14	אַרְבַּסַר	אַרְבַּסְרִי
5	חַמְשָׂא	חַמֶּשׁ	15	חַמִּיסַר	חַמֶּסְרִי
6	שִׁתָּא	שִׁת	16	שִׁתְסַר	שִׁתְסְרִי
7	שְׁבַעָא	שֶׁבַע, שֶׁבַע	17	שְׁבַסַר	שְׁבַסְרִי
8	תְּמַנְיָא	תְּמַנִּי	18	תְּמַנִּיסַר	תְּמַנִּי סְרִי
9	תְּשַׁעָא	תְּשַׁע	19	תְּשַׁסַר	תְּשַׁסְרִי
10	עֶשְׂרָה	עֶשֶׂר			
20		עֶשְׂרִין	100		מֵאָה
30		תְּלַתִּין	200		מֵאָתָן
40		אַרְבַּעִין	300		מֵאָה תְּלַת

50	חֲמִשִּׁין	400	אַרְבַּע מֵאָה
60	שִׁתִּין	1 000	אַלֶּף, אֶלְפָא
70	שִׁבְעִין	2 000	תְּרֵי אֶלְפֵי (ו)
80	תְּמַנִּין	10 000	רִיבּוּא, רִבְבָתָא
90	תִּישְׁעִין	20 000	תְּרֵי רִיבְכּוֹן

17. Els numerals ordinals

	<i>Masculí sing.</i>	<i>Femení sing.</i>	<i>Masculí pl.</i>	<i>Femení pl.</i>
primer	קָמָא	קַמְיִתָא	קָמָאי	קַמְיִתָא
segon	תְּנִינָא	תְּנִינָתָא	תְּנִינֵי	
tercer	תְּלִיתָא	תְּלִיתָתָא	תְּלִיתָאי	
quart	רְבִיעָא	רְבִיעִיתָא	רְבִיעָאי	
darrer	בְּתָרָא	בְּתָרִיתָא	בְּתָרָאי	בְּתָרִיתָא

18. Els numerals fraccionaris

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1/2	פְּלָנָא (פְּלָנוּ)	פְּלָנֵי
1/3	תְּלִתָא (תּוֹלְתָא)	תְּלָתֵי
1/4	רְיַבְעָא	רְיַבְעֵי
1/5	חֻמְשָא	חֻמְשֵי
1/6	שְׁתוּתָא	
1/10	עִשְׂרָא	עִשְׂרִיתָא

19. Les conjugacions verbals

Les principals conjugacions del verb arameu són les següents:

1. פְּעַל *Peal* és la conjugació principal del verb arameu.
2. פְּעַל *Paal* és la conjugació intensiva. Exigeix un *dagueix* en la segona lletra radical.
3. אִפְעַל *Afel* és la conjugació causativa.

4. **אִתְּפַעֵל** *Itpeil* és la forma passiva de la conjugació **פַּעֵל**. La ת que precedeix la primera lletra d'aquesta conjugació moltes vegades en el TB és substituïda per una י; per aquesta raó aquesta conjugació pot ser anomenada **אִתְּפַעֵל**.

5. **אִתְּפַעֵל** *Itpeal* és la forma passiva de la conjugació **פַּעֵל**.

6. **אִתְּפַעֵל** *Itpeal* és la forma passiva de la conjugació **אִתְּפַעֵל**.

Hi ha dues conjugacions secundàries:

7. **שִׁפְעֵל**, forma activa.

8. **אִשְׁתַּפַּעֵל**, forma passiva de l'anterior.

20. Els temps verbals

L'arameu del TB té un temps passat, que es pot traduir, depenent del context, per alguna de les formes dels temps pretèrits catalans (generalment pretèrit imperfet, perfet o indefinit); un participi actiu (que sol tenir el valor del gerundi català); participi passiu (que sol tenir el valor del participi català); el futur (es tradueix pel futur català), l'imperatiu (que té el mateix valor que l'imperatiu català) i l'infinitiu. Els participis (actiu i passiu) formen el temps present (equivalent al present d'indicatiu català), quan s'hi afegeixen els sufixos pronominals de la primera i segona persona del singular i del plural.

21. El passat

La tercera persona del singular del passat és la forma bàsica del verb, que serveix per a formar a partir de l'addició de prefixos, infixos i sufixos tots els altres temps verbals. El quadre següent indica els sufixos i infixos que intervenen en la conjugació del temps passat del verb en el TB:

1a sing.	דִּית, דִּי	כְּתִבִּית, כְּתִבִּי
2a sing.	תִּת	כְּתִבְתָּ
3a sing. m.		כְּתִב
3a sing. f.	תִּת, דָּה, דָּא	כְּתִבְתְּ, כְּתִבְתְּהָ/א
1a pl.	נִנְּ, נִנְּא, נִנְּ, דִּינְּ	כְּתִבְנִי, כְּתִבְנָא, כְּתִבְנוּ, כְּתִבְנוּ
2a pl.	תִּתְנוּ, דִּיתְנוּ	כְּתִבְתְּנוּ, כְּתִבְתְּוּ
3a pl. m.	דִּי, דִּי	כְּתִבוּ, כְּתִבוּב
3a pl. f.	דָּא, דָּא	כְּתִבְנָא, כְּתִבְנָא

Els exemples de la columna de la dreta del quadre anterior corresponen a la conjugació *peal*. Les formes corresponents a les altres conjugacions, que es formen a partir de l'addició d'aquests mateixos sufixos i infixos a la forma base de cada conjugació, es trobaran en els paradigmes generals de les conjugacions del verb arameu del TB que donen en els quadres que es troben en la darrera part d'aquest estudi.

Cal tenir en compte que alguns verbs que expressen un estat o una acció intransitiva tenen com a vocal de la segona consonant radical un $\bar{\text{a}}$, així תְּקַיֵּר , 'ser brut' i סִלֵּיק , 'pujar'.

La vocalització d'alguns verbs es pot veure alterada per causa de l'infix sobre la vocalització de les lletres consonants radicals. Així tenim: תִּזְא , 'veure' i הָרָה , 'ser'.

La lletra ב de la conjugació del verb del TB té una posició molt inestable, atès que tan aviat pot aparèixer com desaparèixer. Així, per exemple: $\text{זְבִינְתָּ} = \text{זְבִנְתָּ}$, 'tu vas vendre' (*pael*, 2a sing. passat).

La tradició iemenita vocalitza amb $\bar{\text{a}}$ en lloc de xevà la primera radical del passat de la conjugació *peal*.

22. El participi actiu

És la forma verbal més freqüent de l'arameu del TB. Té quatre formes: sing. m., sing. f., pl. m., pl. f. La forma bàsica de la conjugació *peal* és בְּתִיב i les altres conjugacions es caracteritzen perquè porten la consonant מ prefixada. El quadre següent indica els sufixos que s'afegeixen a la forma bàsica per formar aquest temps verbal:

Sing. m.		בְּתִיב
Sing. f.	$\bar{\text{a}}/\bar{\text{a}}\text{ה}$	בְּתִבְאָה
Pl. m.	$\bar{\text{a}}\text{ן, דִּי, הִי}$	$\text{בְּתִבְנִי, בְּתִבְדִּי, בְּתִבְהִי}$ (אָתוּ)
Pl. f.	$\bar{\text{a}}\text{ן}$	בְּתִבְנִי

23. El participi passiu

La forma bàsica de la conjugació *peal* és בְּתִיב . Les altres conjugacions actives també tenen un participi passiu que es caracteritza per la consonant מ prefixada. Cal tenir en compte que en totes les conjugacions, llevat de la *peal*, el

participi passiu sols es distingeix de l'actiu per la vocalització, de tal manera que en les edicions no vocalitzades del TB cal recórrer al context per a determinar si una forma concreta ha de ser interpretada com a activa o bé com a passiva. El quadre següent estableix els sufixos del participi passiu i dóna els exemples corresponents a la conjugació *peal*:

Sing. m.		כְּתִיב
Sing. f.	אָ	כְּתִיבָא
Pl. m.	יָיִן	כְּתִיבוּן, כְּתִיבֵי
Pl. f.	וֹ	כְּתִיבוֹן

24. El present

El present en l'arameu del TB es forma afegint els pronoms personals de primera i segona persona com a sufixos al participi (generalment actiu, tot i que hi ha algunes formes que poden ser interpretades com a presents formats amb el participi passiu). El quadre següent exemplifica les formes del present de la conjugació *peal*:

Sing. 1a	נָא	כְּתִיבְנָא
Sing. 2a	תָּ	כְּתִיבְתָּ
Pl. 1a	נֹן	כְּתִיבְנֹן
Pl. 2a	תֹּן	כְּתִיבְתֹן

25. El futur

Es forma amb els prefixos, infixos i sufixos que apareixen en el quadre següent. En els exemples que acompanyen els sufixos, que corresponen a la conjugació *peal*, escrivim la consonant ׀ després dels prefixos, que és la forma que sol aparèixer en l'edició de Vilna del TB, tot i que, com ja hem indicat, aquesta consonant és molt inestable en l'ortografia del TB.

1a sing.	אָ-׀-וֹ	אָכְתִּיבְוֹ
2a sing. m.	תָּ-׀-וֹ	תִּכְתִּיבְוֹ

2a sing. f.	תִּדְּבֹרִי (ו)	תִּיכְתְּבִי (ו)
3a sing. m.	לִדְּבֹר, נִדְּבֹר	לִיכְתֹּב, נִיכְתֹּב
3a sing. f.	תִּדְּבֹר	תִּיכְתֹּב
1a pl.	נִדְּבֹר, לְדְּבֹר	נִיכְתֹּב, לִיכְתֹּב
2a pl.	תִּדְּבֹרוּ (ו)	תִּיכְתְּבוּ (ו)
3a pl.	לִדְּבֹרוּ, נִדְּבֹרוּ, נִדְּבֹרוּ,	לִיכְתְּבוּ, נִיכְתְּבוּ, נִיכְתֹּב
	לְדְּבֹרוּ	לִיכְתְּבִי, נִיכְתְּבִי

En alguns textos apareix també el prefix י com a marca de la 3a sing. m., com per exemple: מִי יִמַּר, 'qui dirà'.

La tradició iemenita substitueix en tot el paradigma del futur la vocal ו per un ו.

26. L'imperatiu

Es forma suprimint la consonant preformant ת de les formes de segona persona (sing. i pl.) del futur. Les formes corresponents a la conjugació *peal* són les següents:

2a sing. m.	דְּבֹר	כְּתֹב
2a sing. f.	דְּבֹרִי	כְּתֹבִי
2a pl. m.	דְּבֹרוּ	כְּתֹבוּ
2a pl. m.	דְּבֹרוּן	כְּתֹבוּן

27. L'infinitiu

Té les característiques morfològiques següents:

<i>Peal</i>	(ל) מְדַבֵּר, (ל) מְדַבֵּרָא	לְמִיכְתֵּב, לְמִיכְתֵּבָא
<i>Pael</i>	(ל) דְּבֹרִי	לְקַבֹּלִי
<i>Afel</i>	(ל) דְּבֹרִי	לְאֲדַכְּרִי
<i>Itpēil</i>	(ל) אֲתִדְּבֹרִי, (ל) אֲדַבֵּרִי	לְאֲחַבְּדִי, לְאֲמַלֹּכִי
<i>Itpaal</i>	(ל) אֲתִדְּבֹרִי, (ל) אֲדַבֵּרִי	לְאֲחַבְּדִי, לְאֲעִתֹרִי
<i>Itpēal</i>	(ל) אֲתִדְּבֹרִי	לְאֲחַבְּשֹׁרִי

En l'arameu del TB també existeix una forma d'infinitiu absolut, sense la consonant ל, que s'usa per a reforçar un verb finit, com en: מְדַבֵּר דְּבִיר לְהוּ, 'ell certament els recorda' (Shab 12a).

Segons la tradició de lectura de les comunitats jueves del Iemen, existeix també una forma d'infinitiu *peal* que segueix un model format per analogia amb les altres conjugacions: תְּנִיּוּיִּי: תְּנִיּוּיִּי, 'ensenyar'.

28. Metàtesis consonàntiques que es manifesten en la conjugació verbal

Si la primera lletra de l'arrel verbal és una consonant sibilant, les tres conjugacions passives (*itpeil*, *itpaal*, *itpeal*) presenten els canvis consonàntics següents:

1. Si la primera lletra és una ש o una ס es col·loca davant de la ת del prefix de la conjugació passiva. Així obtenim de שְׂבַח > אֲשַׁחֲבַח; סֵלַק > אֲסַחֲלַק.
2. Si la primera lletra és una ז es col·loca davant de la ת que en aquest cas esdevé una ד. Així זֶבַח es conjuga אֲזַדְּבַח.
3. Si la primera lletra és una צ es col·loca davant de la ת que esdevé una ט. Així צָבַע es conjuga אֲצַטְבַּע.
4. Si la primera radical és una ת o una ד, la ת del prefix de la conjugació passiva esdevé una י. Així: תִּקַּן > אֵיִתְקַן; דִּבֵּר > אֵיִדְבֵּר. Cal recordar, però, que la substitució de la ת per la י és un fenomen que es produeix en molts altres verbs: אֵיִקְלַע > קִלַּע, etc.

29. Verbs que tenen alguna consonant radical laríngia, faríngia o ר

Aquestes consonants produeixen mutacions vocàliques a l'interior de la conjugació. El quadre següent exemplifica la forma que pren una persona de cada temps verbal de la conjugació *peal*. La resta de les formes de la conjugació es pot deduir aplicant les mutacions vocàliques que s'hi han produït als paradigmes generals que donem al final d'aquest estudi.

	עבר 'fer'	הדר 'tornar'
Pass. 3a sing. m.	עָבַד, עֲבִיד	הִדָּר
Part. act. sing. m.	עֲבִיד	הִדָּר
Part. p. sing. m.	עָבִיד	הִדִּיר
Pres. 1a sing.	עֲבִידָנָא	הִדִּירָנָא

Fut. 3a sing. m.	לְיַעֲבִיד, נִיעֲבִיד, יַעֲבִיד	לְיַהֲדֵר, נִיַּהֲדֵר
Imper. sing. m.	עִבֵּד	הֲדֵר
Inf.	לְמַעֲבַד	לְמַיַּהֲדֵר, מִיַּהֲדֵר*

* Forma anòmala que apareix en les edicions impreses del TB.

30. Verbs que tenen la ך com a primera consonant radical

La primera consonant en el futur i infinitiu de la conjugació *peal* i en tots els temps de la conjugació *afel* s'assimila a la consonant següent. El quadre següent dóna una forma de cada temps verbal d'aquestes dues conjugacions del verb נָפַק 'sortir' (*peal*), 'fer sortir, treure' (*afel*).

	PEAL	AFEL
Pass. 3a sing. m.	נָפַק	אָפַק
Part. act. sing. m.	נָפִיק	מָפִיק
Pres. 1a sing.	נָפִיקָנָא	מָפִיקָנָא
Fut. 3a sing. m.	לְיַפּוֹק, נִיַּפּוֹק, יַפּוֹק	נְפִיָּה, לְפִיָּה*
Imper. sing. m.	פּוֹק	אֲפִיק
Inf.	לְמִיַּפֵּק	לְאֲפִיקָא

* Forma amb el sufix de 3a sing. m. afegit (que és l'únic exemple d'aquest cas que es troba en el TB).

31. Verbs que tenen la ך com a primera consonant radical

En la conjugació *afel* la primera consonant esdevé ך. El quadre següent exemplifica una forma de cada temps verbal (dels temps que es troben documentats en el TB) de les conjugacions *peal* i *afel* del verb יָדַע 'saber, conèixer' (*peal*), 'fer conèixer, informar' (*afel*).

	PEAL	AFEL
Pass. 3a sing. m.	יָדַע	אֲדַעִיָּה*

Part. act. sing. m.	יִרְע	מוֹרַע
Part. p. sing. m.	יִרְע	
Pres. 1a sing.	יִרְעָנָא	מוֹרַעָנָא
Fut. 3a sing. m.	יִרְע, נִירְע	לוֹרְעִיהָ*
Inf.	לְמִירְע	לְאוֹרְעִי

* Forma amb sufix de 3a sing. m.

32. Verbs que tenen la א com a primera consonant radical

La consonant inicial és elidida, generalment, en el futur, l'infinitiu i l'imperatiu. El quadre següent exemplifica una forma de cada temps verbal de la conjugació *peal* dels verbs אָמַר 'dir' i אָזַל 'anar'. Cal notar que en el primer d'aquests verbs, en el temps futur i imperatiu, sovint s'elideix també la consonant ר.

	אָמַר	אָזַל
Pass. 3a sing. m.	אָמַר	אָזַל, אָזָא*
Part. act. sing. m.	אָמַר	אָזַל
Part. p. sing. m.	אָמִיר	
Pres. 1a sing.	אָמִינָא	אָזַלְנָא, אָזַלִּינָא**
Fut. 3a sing. m.	לִימָא, נִימָא, יִימַר	לִיזַל, יִיזַל, נִיזַל
Imper. sing. m.	אִימָא, אִימור, אִימַר	זִל, אִיזַל
Inf.	לְמִימָא, לְמִימָרָא	לְמִיזַל

* Forma amb elisió de la consonant radical final que apareix en alguns manuscrits del TB.

** Forma que apareix en algunes edicions impreses del TB.

33. Verbs que tenen com a tercera consonant radical א o ו/ו

Aquestes consonants són molt inestables i en moltes persones verbals són elidides. El quadre següent exemplifica una forma de cada temps de la conjugació *peal* de tres verbs freqüents en el TB.

	בעי 'preguntar, necessitar'	חזי 'veure'	תני 'ensenyar, aprendre, repetir'
Pas. 3a sing. m.	בְּעֵא	חָזָא	תְּנָא, תְּאָנָא
Part. act. sing. m.	בְּעֵי	חָזִי	תְּנִי, תְּאִנִּי
Part. p. sing. m.		חָזִי	
Pres. 1a sing.	בְּעִינָא	חָזִינָא	תְּנִינָא
Fut. 3a sing. m.	לִיבְעֵי, נִיבְעֵי	לִיחָזִי	לִיתְנִי, נִיתְנִי
Imper. sing. m.	בְּעֵי	חָזִי	תְּנִי
Inf.	לְמוֹבְעֵי, לְמוֹבְעָא	לְמוֹחָזִי, מוֹחָזָא	לְמוֹתְנִי, מִיתְנָא, מִיתְנִיא

34. Verbs que tenen les dues darreres consonants radicals idèntiques

Al llarg de la conjugació d'aquests verbs, molt sovint una de les dues consonants radicals és elidida. El quadre següent exemplifica una forma de cada temps verbal de les conjugacions *peal* i *pael* del verb 'עלל' 'entrar' (*peal*) i 'portar a dins' (*pael*).

	PEAL	PAEL
Pass. 3a sing. m.	עַל, עָאֵל, עֵיִל	עֵיִל, עֵלִיל*
Part. act. sing. m.	עֵיִל	מְעֵיִל
Pres. 1a sing.	עֵיִלָּא	מְעֵיִלָּא
Fut. 3a sing. m.	לִיעוֹל, נִיעוֹל	נְעֵיִל, לִיעֵיִל
Imper. sing. m.	עוֹל	עֵיִל
Inf.	לְמוֹעֵל	לְעֵיִלִּי

* Forma que apareix en els manuscrits del TB i que sembla que no ha passat a les edicions impreses.

35. Verbs que tenen ו'/1 com a segona consonant radical

La segona radical d'aquests verbs és molt sovint elidida. El quadre següent presenta una forma de cada temps de les conjugacions *peal*, *pael* i *afel* del verb קוּם 'estar-se, alçar-se' (*peal*), 'acomplir, completar' (*pael*) i 'establir' (*afel*). Cal notar que aquest verb és especialment irregular, atès que en algunes formes de la

conjugació elideix la consonant final i en la conjugació *afel* es comporta morfològicament com si fos un verb que tingués ׀ com a primera radical. Donem també les formes de la conjugació *peal* del verb מוּת 'morir'.

	PEAL	PAEL	AFEL
Pass. 3a sing. m.	קָם מִית	קָיִים	אָקִי, אֻקִים
Part. act. sing. m.	קָאִים, קָאִי, קָא, קָ- [*] מִיִת, מִאִית	מְקָיִים	מוֹקִים, מוֹקִי
Part. p. sing. m.	קִים	מִקְיִים	
Pres. 1a sing.	קָאִמְנָא	מְקָיִמְנָא	מוֹקִימְנָא
Fut. 3a sing. m.	לִיקוּם, לִיקוּ, יָקוּם לִימוּת, יָמוּת	לִיקְיִים	נוֹקִי(ם), לוֹקִי(ם)
Inf.	לְמִיקָם לְמִימָת	לְקִיּוּמִי, קְעוּמָא	לְאוֹקוּמִי, אוֹקְמִי

* Aquesta forma del participi del verb, tant com a paraula separada com com a prefix, s'usa amb freqüència en l'arameu del TB davant participis d'altres verbs amb un valor emfàtic. Així קָא אָמַר o קָאִמְרָא 'dient'.

36. Verbs irregulars

36.1. El verb סָלַק 'pujar' (*peal*), 'fer pujar' (*afel*) assimila la segona radical a la primera en les persones del futur, imperatiu i infinitiu i en tota la conjugació *afel*. El quadre següent exemplifica les formes principals de la conjugació *peal* i *afel* d'aquest verb.

	PEAL	AFEL
Pass. 3a m. sing.	סָלִיק	אָסִיק
Part. act. m. sing.	סָלִיק	מְסִיק
Pres. 1a sing.	סָלִיקְנָא	מְסִיקְנָא
Fut. 3a sing. m.	לִיִּסְק, יִיִּסְק, יִיִּסְק לִיִּסְלוֹק, לִיִּסְלִיק	

Imper. sing. m.	סָק, סָלִיק	אָסִיק
Inf.	לְמִיֶּסֶק, לְמִיֶּסֶלֶק	לְאָסִיק

36.2. El verb **אתי** ‘venir’ (*peal*), ‘portar’ (*afel*) i el verb **הוי** ‘ser’ (*peal*), ‘posar una objecció, discutir’ (*pael*) presenten nombroses irregularitats. Atès que són verbs molt freqüents donem el quadre complet de les formes que es troben d’aquestes conjugacions en el TB. Del verb **הוי** donem també entre claudàtors les poques formes que es troben en el TB de la conjugació *pael*.

	<i>PEAL</i> אָתִי	<i>AFEL</i> אָתִי	<i>PEAL</i> [PAEL] הָוִי
PASSAT			
Sing. 1a	אָתָא, אָתִיתִי	אָיִתִית, אָיִתָא, אָתָא	הָוִי, הָוִיתִי, הָוִינָא
2a	אָתִית	אָיִתִית	הָוִית, הָוִית, הָוִית
3a m.	אָתָא	אָיִתִי	הָוִה [הָוִי]
3a f.	אָתָא, אָתָת	אָיִתָא, אָיִתָא, אָיִתָא	הָוִי, הָוִית, הָוִית, הָוִינָא
Pl. 1a	אָתָאן, אָתָנּוּ, אָתִינָן	אָיִתִינָא, אָיִתִינָן	הָוִינָן, הָוִינָא, הָוִין [הָוִינָן]
2a	אָתִיתוּ		הָוִיתוּ (ו)
3a m.	אָתוּ	אָיִתוּ	הָוִו [הָוִין]
3a f.	אָתִינוּ, אָתָאן, אָתָן		הָוִין

PARTICIPI ACTIU

Sing. m.			
f.	אָתִי	מִיִּיתִי	הָוִי
Pl. m.	אָתִיא	מִיִּיתָא, מִיִּיתָא	הָוִיא
f.	אָתוּ	מִיִּיתוּ, מִיִּיתוּ (ו)	הָוִו, הָוִין
	אָתִינוּ	מִיִּיתוּ, מִיִּיתוּ	הָוִין

PRESENT

Sing. 1a	אָתִינָא	מִיִּיתִינָא	הָוִינָא
2a	אָתִית	מִיִּיתִית	הָוִית
Pl. 1a	אָתִינָן	מִיִּיתִינָן	
2a			הָוִיתוּ

	PEAL אַתִּי	AFEL אַתִּי	PEAL [PAEL] הוּי
FUTUR			
Sing. 1a	אַיְתִי	אַיִיתִי	אַיְהוּי
2a m.	תִּיְתִי	תִּיִיתִי	תִּיְהוּי
2a f.			תִּיְהוּיִי, תְּהוּיִן
3a m.	נִיְתִי, יִיְתִי, לִיְתִי	לִיִיתִי, נִיִיתִי	לִיְהוּי, נִיְהוּי, יְהוּי, יְהֵא, נְהִי
3a f.	תִּיְתִי	תִּיִיתִי	תִּיְהוּי
Pl. 1a	נִיְתִי	לִיִיתִי, נִיִיתִי	לִיְהוּי, לִיהוּי
2a m.	תִּיתוּ	תִּיִיתוּ	תִּיְהוּוּ
2a f.			תִּיְהוּיִן
3a m.	לִיתוּ, נִיתוּ, יִיתוּן	לִיִיתוּ, נִיִיתוּ	לִיְהוּוּ, נִיְהוּוּ, יְהוּוּ, יְהוּוּן
3a f.		נִיִיתִי(ן)	לִיְהוּיִן, יְהוּיִן, תְּהוּן
IMPERAT.			
Sing. m.	תֵּא	אַיִיתִי	הוּי
f.	תֵּאִי	אַיִיתִי	הוּי
Pl. m.	אַיתוּ, תוּ	אַיִיתוּ	הוּוּ
INFINITIU	לְמִיתִי, לְמִיתָא	לְאַיִיתוּי, לְאַיִיתוּי	לְמִיְהוּי, מְיְהוּהַ

37. Verbs amb els pronoms sufixats

Els pronoms personals es poden afegir sufixats a les diverses formes verbals per a indicar els objectes directes. Els dos quadres següents donen les formes de la tercera persona del singular (שְׁקַל) i del plural (שְׁקַלוּ) del passat de la conjugació *peal* amb els pronoms sufixos afegits. Aquests mateixos pronoms es poden afegir a la resta de la conjugació del temps passat i també, a vegades amb una ם intercalada entre la forma verbal i el pronom sufixat, a les altres persones del futur, l'imperatiu i l'infinitiu.

Sufix	Sufix + שְׁקַל	Traducció
הוּ הַנִּי	שְׁקַלְנִי, שְׁקַלְנִי	ell va agafar-me
תְּ	שְׁקַלְךָ	ell va agafar-te (m.)
תְּ	שְׁקַלְךְ	ell va agafar-te (f.)
הוּ	שְׁקַלְהוּ	ell va agafar-lo

<i>Suffix</i>	<i>Suffix</i> + שָׁקַל	<i>Traducció</i>
הַ	שָׁקַלְהָ	ell va agafar-la
הוֹ, הֵינוּ	שָׁקַלְנוּ, שָׁקַלְהֵינוּ	ell va agafar-nos
כוֹן	שָׁקַלְכוֹן	ell va agafar-vos
הֵינְהוּ, הֵינּוּ	שָׁקַלְהֵינְהוּ, שָׁקַלְהֵינּוּ	ell va agafar-los
הֵינְהֵי	שָׁקַלְהֵינְהֵי	ell va agafar-les

<i>Suffix</i>	<i>Suffix</i> + שָׁקַלוּ	<i>Traducció</i>
וֹ	שָׁקַלוּן	ells van agafar-me
ךָ	שָׁקַלוּךָ	ells van agafar-te
הוּ, הֵהוּ	שָׁקַלוּהוּ, שָׁקַלוּהוּ	ells van agafar-lo
הָ, הָאָהָא	שָׁקַלוּהָ, שָׁקַלוּהָא	ells van agafar-la
נוֹן	שָׁקַלוּנוֹן	ells van agafar-nos
כוֹן	שָׁקַלוּכוֹן	ells van agafar-vos
הֵנוּ, הֵנוּ	שָׁקַלוּהֵנוּ, שָׁקַלוּהֵנוּ	ells van agafar-los
הֵנְהֵי	שָׁקַלוּהֵנְהֵי	ells van agafar-les

38. Remarques sobre alguns prefixos

La llengua aramea del TB té algunes partícules prefixades que no existeixen en hebreu. Són les següents:

אֲ-: preposició ‘a, sobre, per, contra, amb referència a’.

דֵּ-: preposició ‘de’

דֵּ-: pronom i conjunció ‘que, qui, perquè, per, per a’

בְּדֵ-: conjunció ‘com que, atès que’

מִדֵּ-: conjunció ‘ja que’

קֵ-: partícula de valor emfàtic, que generalment no cal traduir. (Vegeu la nota del paràgraf 35.)

רָבִי-: abreviatura del títol de rabí.

39. Remarques de sintaxi

39.1. לַ com a marca d'objecte directe o indirecte, segons el context:

אָבִי מְחִיתָ לְיַנּוּקָא ‘quan tu pegues a un noi’ (TB *Bava Batra* 41a).

יְהִי לָהּ דְּבִקְתָּא 'ella li féu [lit.: li donà] lloc (a ell)' (TB *Bava Meši'a* 101*b*).

39.2. El pronom proleptic. És un fenomen molt freqüent característic de la sintaxi de l'arameu del TB (i també d'altres dialectes tardans de l'arameu, com ara el siríac), l'ús anticipat del pronom sufix:

אָבוּהַ דְּשִׁמוּאֵל אֲשֶׁכְּחִיָּה לְשִׁמוּאֵל דְּקָא כְּבִי 'el pare de Samuel va trobar Samuel que es lamentava' (TB *Hullin* 107*b*).

Cal notar l'ús proleptic del pronom sufixat יְיָהּ que es refereix a Samuel que és introduït tot seguit per la preposició לְ, que en aquest cas introdueix l'objecte directe.

בְּאַתְרֵיהּ דְּרַב הוּנָא 'en el poble de Rab Hunà' [lit.: en el poble seu, de R.H.].

אֲבַיֵּי הָהוּא יְתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבָּה 'Abaié s'asseia davant de Rabà' [lit.: davant d'ell, de R.] (TB *Bava Meši'a* 30*b*).

39.3. El *casus pendens* és un fenomen sintàctic força usual en l'arameu del TB. S'usa amb la finalitat de donar èmfasi a una part de l'oració, que sintàcticament no és el subjecte, però que ocupa el primer lloc en la frase; aquest complement torna a aparèixer en forma de pronom en el lloc que lògicament li correspondria:

בּוּלְהוּ נִבְסִיךְ יוֹסֵף מוֹקִיר שְׂבִי אָבִיל לְהוּ 'totes les teves possessions, Iossef, el qui honora els dissabtes, les consumirà' (TB *Šabbat* 119*a*).

ר' חִיַּיָּא בַר יוֹסֵף יְהָבוּ זִוְיָ אִמְלָחָא 'A rabí Hiyà bar Iossef, li donaven monedes per a (comprar) sal' (TB *Bava Meši'a* 48*b*).

40. Paradigmes de la conjugació verbal

	PEAL	PAEL	AFEL
PASSAT			
Sing. 1a	כְּתַבִּית, כְּתַבִּי	קִבִּילִי, קִבִּילִית שָׁדַרְתִּי, שָׁדַרְתִּית	אֲדַבְּרִי, אֲדַבְּרִית
2a	כְּתַבְתָּ	קִבִּילְתָּ שָׁדַרְתָּ	אֲדַבְּרְתָּ
3a m.	כְּתַב	קִבֵּל שָׁדַר	אֲדַבֵּר
3a f.	כְּתַבְתְּ, כְּתַבְתְּ/א	קִבִּילְתְּ	אֲדַבֵּרְתְּ

Pl.	1a	כְּתִבְנָא, כְּתִבּוּ, כְּתִבְנֻן, כְּתִבִּינוּ	קְבִילְנֹ, קְבִילְנָא	אֲדִפִּירְנָא, אֲדִפִּירְנֻן
	2a	כְּתִבְתּוּן, כְּתִבִּיתוּ	קְבִילְתּוּן, קְבִילְתוּ	אֲדִפִּירְתּוּן
	3a m.	כְּתִבוּ, כְּתוּב	קְבִילוּ שְׁדֵרוּ	אֲדִפִּירוּ, אֲדִפִּירוּ
	3a f.	כְּתִבָּא, כְּתִבְנֻן	קְבִילָא	אֲדִפִּירָא

PARTICIPI ACTIU

Sing.	m.	כְּתִיב	מְקַבֵּל	מְדַפֵּר, מְדַפִּיר
	f.	כְּתִבָּא/ה	מְקַבֵּלָא	מְדַפֵּרָא
Pl.	m.	כְּתִיבֻן, כְּתִיבִי	מְקַבְּלִין	מְדַפִּירִין
	f.	כְּתִבְנֻן	מְקַבְּלִנֻן	מְדַפִּירֻן

PARTICIPI PASSIU

Sing.	m.	כְּתִיב		
	f.	כְּתִיבָא		
Pl.	m.	כְּתִיבֻן, כְּתִיבִי		
	f.	כְּתִיבְנֻן		

PRESENT

Sing.	1a	כְּתִיבְנָא	מְקַבֵּלְנָא	מְדַפֵּרְנָא, מְדַפִּירְנָא
	2a	כְּתִיבְתָּ	מְקַבֵּלְתָּ	מְדַפֵּרְתָּ
Pl.	1a	כְּתִיבִינוּ	מְקַבֵּלִינוּ	מְדַפִּירִינוּ
	2a	כְּתִיבִיתוּ	מְקַבֵּלִיתוּן, מְקַבֵּלִיתוּ	מְדַפִּירִיתוּ

FUTUR

Sing.	1a	אֲכְתֹוב	אֲקַבִּיל	אֲדַפִּיר, אֲדַפִּיר
	2a m.	תִּכְתֹוב	תִּקַּבִּיל	תִּדַפִּיר
	2a f.	תִּכְתֹובִי(ן)		תִּדַפִּירִי
	3a m.	לִיכְתֹוב, נִיכְתֹוב	יִקַּבִּיל	נִדַפִּיר, לְדַפִּיר
	3a f.	תִּכְתֹוב	תִּקַּבִּיל תִּשְׁדֵּר	תִּדַפִּיר
Pl.	1a	נִיכְתֹוב, לִיכְתֹוב	נִקַּבִּיל נִשְׁדֵּר	נִדַפִּיר, נִדַפִּיר
	2a	תִּכְתֹובֻ(ן)	תִּקַּבִּלוּן, תִּקַּבִּלוּ	תִּדַפִּירוּ
	3a	נִיכְתֹובוּ, נִיכְתֹוב לִיכְתֹובוּ, לִיכְתֹובִי, נִיכְתֹובִי	יִקַּבִּלוּ	לְדַפִּיתוּ

IMPERAT.

Sing. m.	כְּתוּב	קְבִיל	אֲדַבֵּר, אֲדַבֵּר
f.	כְּתוּבִי	קְבִילִי	אֲדַבֵּרִי
Pl. m.	כְּתוּבוּ	קְבִילוּ	אֲדַבְרוּ
f.	כְּתוּבוֹן	קְבִילוּן	אֲדַבְרוּן

INFINITIU	לְמִיכְתָּב, לְמִיכְתָּבָא	לְקְבִילִי	לְאֲדַבְרוּרִי
-----------	----------------------------	------------	----------------

	<i>ITPEÏL</i>	<i>ITPAAL</i>	<i>ITPEAL</i>
PASSAT			
Sing. 1a	אֲתַעְבִּידִי(ת) אִמְלִיכִי(ת)	אֲתַכְפְּרִי אִיעֲתְרִי	אֲתַכְשְׂרִי
2a m.	אֲתַעְבְּדָת אִמְלִכָת	אֲתַכְפְּרָת	אֲתַכְשְׂרָת
2a f.	אֲתַעְבְּדִת אִמְלִיכִת	אִיעֲתְרָת	
3a m.	אֲתַעְבִּיד אִמְלִיךְ	אֲתַכְפֵּר אִיעֲתֵר	אֲתַכְשֵׁר
3a f.	אֲתַעְבִּידָא אִמְלִיכָא	אֲתַכְפְּרָת אִיעֲתְרָת	אֲתַכְשְׂרָת
Pl. 1a	אֲתַעְבִּידְנִן אִמְלִיכְנִן	אֲתַכְפְּרְנִן אִיעֲתְרְנִן	אֲתַכְשְׂרְנִן
2a	אֲתַעְבִּידְתוּ אִמְלִיכִיתוּ	אֲתַכְפְּרְתוּ אִיעֲתְרְתוּ	אֲתַכְשְׂרְתוּ
3a m.	אֲתַעְבִּידוּ אִמְלִיכוּ	אֲתַכְפְּרוּ אִיעֲתְרוּ	אֲתַכְשְׂרוּ
3a f.	אֲתַעְבִּידוּן אִמְלִיכוּן	אֲתַכְפְּרוּן אִיעֲתְרוּן	

PARTICIPI

Sing. m.	מִתַּעְבִּיד מִימְלִיךְ	מִתַּכְפֵּר מִיעֲתֵר	מִתַּכְשֵׁר
f.	מִתַּעְבְּדָא מִימְלִכָא	מִתַּכְפְּרָא מִיעֲתְרָא	מִתַּכְשְׂרָא
Pl. m.	מִתַּעְבִּידִי(ן) מִימְלִיכִי	מִתַּכְפְּרִי מִיעֲתְרִי	מִתַּכְשְׂרִי
f.	מִתַּעְבְּדוּן מִימְלִכוּן	מִתַּכְפְּרוּן מִיעֲתְרוּן	מִתַּכְשְׂרוּן

PRESENT			
Sing. 1a	מתעבִּדְנָא מִימְלִיכְנָא	מתכפִּרְנָא מִיעֲתִרְנָא	מתכשֶׁרְנָא
2a	מתעבִּדְתָּ מִימְלִיכְתָּ	מתכפִּרְתָּ מִיעֲתִרְתָּ	מתכשֶׁרְתָּ
Pl. 1a	מתעבִּדְיִנְן מִימְלִכְיִנְן	מתכפִּרְיִנְן מִיעֲתִרְיִנְן	מתכשֶׁרְיִנְן
2a	מתעבִּדְתוּ מִימְלִכְתוּ	מתכפִּרְתוּ מִיעֲתִרְתוּ	מתכשֶׁרְתוּ
FUTUR			
Sing. 1a	אתעבִּיד אימְלִיךְ	אתכפִּר איעֲתִד	אתכשֶׁר
2a m.	תתעבִּיד תימְלִיךְ	תתכפִּר תיעֲתִר	תתכשֶׁר
2a f.	תתעבִּדי תימְלִכי		
3a m.	לתעבִּיד לימְלִיךְ	לתכפִּר ניעֲתִר	נתכשֶׁר, לתכשֶׁר
3a f.	תתעבִּידי תימְלִיכיךְ	תתכפִּרי תיעֲתִרי	תתכשֶׁר
Pl. 1a	נתעבִּיד ימְלִיךְ	נתכפִּר ניעֲתִר	נתכשֶׁר
2a	תתעבִּדוּ תימְלִכוּ	תתכפִּרוּ תיעֲתִרוּ	תתכשֶׁרוּ
3a m.	תעבִּדוּ למְלִכוּ	תכפִּרוּ יעֲתִרוּ	לתכשֶׁרוּ
3a f.			לתכשֶׁרן
IMPERATIU			
Sing. m.	אתעבִּיד אימְלִיךְ	אתכפִּר איעֲתִר	
f.	אתעבִּידי אימְלִיכי	אתכפִּרי איעֲתִרי	
Pl. m.	אתעבִּדוּ אימְלִיכוּ	אתכפִּרוּ איעֲתִרוּ	

f.	אַתְּעִבְדִּי אִמְלִיכִי		
INFINITIU	לְאַתְּעִבְדִּי לְאִמְלִיכִי	לְאַתְּכַפְּרִי לְאִיעֲתוֹרִי	לְאַתְּכַרְוִי

Apèndix bibliogràfic

A cura d'Eduard Feliu

Gramàtiques, diccionaris, crestomaties

- BAR-ASHER, M. *Luhot neṭiya we-he'arot šel ha-aramit ha-bavlit* [«Taules de conjugació, amb notes, de l'arameu babilònic»]. Jerusalem: Akademon, 1979.
- CARMELL, A. *Aids to Talmud study*. Jerusalem; Nova York: Feldheim, 1980. 84 p.— Les p. 65-73 contenen la traducció anglesa d'una breu «Introducció al Talmud» de Samuel ha-Naguid.
- DALMAN, G. *Aramäisches-neuhebräisches Handwörterbuch zu Targum, Talmud und Midrasch*. Göttingen, 1939. Reimpresió: Hildesheim: Olms, 1987.
- EPSTEIN, Y. N. *Diqduq aramit bavlit* [«Gramàtica de l'arameu babilònic»]. Editada a cura d'E. Z. Melamed. Jerusalem; Tel-Aviv: The Magnes Press; Devir, 1960. 144 p.
- FISCHER, B. *Talmudische Chrestomathie mit Anmerkungen, Scholien und Glossar*. Leipzig, 1884.
- FRANK, Y. *Grammar for Gemara: An introduction to Babylonian Aramaic*. Jerusalem: Ariel, United Israel Institute, 1995. 143 p.
- FRANK, Y. *The practical Talmud dictionary*. Jerusalem: Ariel, United Israel Institute, 1991. XXXII, 303 p.
- JASTROW, M. *A dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic literature*. Londres; Nova York, 1886-1903.— És el diccionari encara avui més utilitzat, que ha estat reeditat diverses vegades, tot i les ressenyes més aviat negatives que hom li va fer; vegeu-ne, per exemple, la d'Immanuel Loew en la *Revue des Études Juives*, 16 (1888), p. 154-159.
- JERUSALMI, I. *The Talmud is in Aramaic: Non halakhic passages in Aramaic selected from the Babli*. Cincinnati: Hebrew Union College, Jewish Institute of Religion, 1982. 2 vol. 48 i 48 p.— Són dos simples quaderns mecanografiats i ciclostilats; l'un conté els fragments talmúdics, i l'altre, una tria del vocabulari corresponent a cada fragment.

- KRUPNIK, B.; SILBERMANN, A. M. *Dictionnaire du Talmud, du Midrasch et du Targoum, avec citations*. Tel Aviv: Editions Barazani, 1996. 2 vol.
- KUTSCHER, E. Y. «Aramaic». En: *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem: Keter Publishing House, 1971, vol. 3, col. 259-287 [col. 279-282, pel que fa a l'arameu babilònic].
- LEVIAS, C. *A grammar of the Aramaic idiom of the Babylonian Talmud*. Cincinnati, 1900.— Publicat anteriorment en: *AJSLL*, 13-16 (1897-1900), i posteriorment, en traducció hebrea: Nova York: The Alexander Kohut Memorial Foundation, 1930. 394 p. De l'edició original anglesa, Siegmund Fraenkel en féu una crítica demolidora en: *Zeitschrift für Hebräische Bibliographie* [Berlín], 5 (1901), p. 92-94. De la traducció hebrea, G. Bergsträsser, en féu una crítica també molt negativa en: *Orientalistische Literaturzeitung* [Berlín], 36 (1931), p. 37-39, i C. Brockelmann, una altra de no gens positiva en: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* [Breslau], 76 (1932), p. 173-178.
- LEVY, J. *Neuhebräisches und chaldäisches Wörterbuch über die Talmudim und die Midraschim*. Leipzig, 1876-1889. 4 vol. (+ *Nachträge und Berechtigungen*, Berlín, 1929). Reimpressió: Hildesheim: Olms, 1964.
- LUZZATO, S. D. *Elementi grammaticali del caldeo biblico e del dialetto talmudico babilonese*. Pàdua, 1865.— Primera gramàtica de l'arameu del Talmud de Babilònia, de la qual es feren algunes traduccions (alemanya: Breslau, 1873; anglesa: Nova York, 1876).
- MARCUS, D. *A manual of Babylonian Jewish Aramaic*. Lanham; Nova York; Londres: United Press of America, 1981. VIII, 132 p.
- MARCUS, M. *A practical grammar of the Babylonian Talmud*. Nova York, 1941. 102 p.
- MARGOLIS, M. L. *Lehrbuch der aramäischen Sprache des babylonischen Talmuds: Grammatik, Chrestomathie und Wörterbuch*. Nubic: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 191. 99, 184* p.— Publicada també en anglès: *A manual of the Aramaic language of the Babylonian Talmud: grammar, chrestomathy and glossaries*, per la mateixa editorial i el mateix any. Vegeu-ne la ressenya de W. Bacher en: *Jewish Quarterly Review*, 1 (1910-1911), p. 265-273.
- MELAMED, E. Z. *Miklon arammi-ivri le-Talmud bavli* [«Diccionari arameu-hebreu del Talmud de Babilònia»]. Jerusalem: Feldheim, 1992. XVII, 573 p. Edició francesa: *Dictionnaire araméen-hébreu-français du Talmud de Babylone*. París: Fondation Samuel et Odette Levy, 1996.
- NATAN BEN YEHIEL [Roma, segle XI]. *Ha-Aruk*. Acompanyat de diversos comentaris i complements d'autors dels segles XVII-XVIII. Yuzakov, 1869-1870. Dos toms en un sol volum.— La millor edició d'aquest, encara útil, diccionari dels dos Talmuds i dels midraixos, és, tanmateix, la d'Alexander

Kohut, *Aruch completum* (Viena; Nova York, 1878-1892. 8 vol.), que conté valuoses notes filològiques i comentaris.

QARU [= KRUPNIK], B. *Millon talmudi* [«Diccionari talmúdic»]. Jerusalem: El Hamekoroth Ltd. Publishers, [s. a.]. 187 p.— Traducció hebrea dels mots arameus difícils que hi ha en el Talmud, amb indicació de referències.

SCHACHTER, J. *Ošar ha-Talmud (Lexicon of Talmudic expressions and themes)*. Tel-Aviv, 1975. 411 p.

SCHLESINGER, M. *Satzlehre der aramäischen Sprache des babylonischen Talmuds*. Leipzig, 1928. Reedició: Hildesheim: Olms, 1995. xxiv, 330 p.

ZIMMERMANN, D. *Šemona sippure ahava min ha-Talmud we-ha-Midraš* [«Vuit històries d'amor del Talmud i del Midraix»]. 2a edició. Tel-Aviv: Sifriat Poalim, 1982. 79 p.— Text arameu i versió hebrea acarats.

Articles i estudis sobre temes gramaticals o filològics específics, i algunes ressenyes importants

ALBECK, H. *Mavo la-Mišna* [«Introducció a la Misnà»]. Jerusalem; Tel-Aviv: Bialik Institute; Devir, 1958-1959, p. 128-215.— Hi fa comparacions lexicogràfiques entre l'hebreu misnaic i l'arameu.

BACHER, W. «Contribution à l'onomatologie talmudique». *Revue des Études Juives*, 42 (1901), p. 43-47.

BACHER, W. «Margolis' Manual of Talmudic Aramaic». *The Jewish Quarterly Review*, 1 (1910-1911), p. 265-273.— Breu aclariment de Max L. Margolis a la p. 274.

BACHER, W. «Essai d'une nouvelle explication de l'expression וְאִתִּימָא». *Revue des Études Juives*, 54 (1907), p. 273-275.

BACHER, W. «Étude de lexicographie talmudique: Une vieille controverse au sujet de מִטְרָא (Lament., III, 12)». *Revue des Études Juives*, 26 (1893), p. 61-69.

BEN-ASHER, M. «Diquq ha-po'al ha-arammi be-Halakot Pesuqot [“L'estructura del verb arameu en les Halakot Pesuqot”]». *Lešonenu*, 34 (1969-1970), p. 278-286; 35 (1970-1971), p. 20-35.— *Halakot Pesuqot* és una obra atribuïda a Jehudai ben Nahman, gaon de Sura del segle VIII.

BEN-DAVID, I. «Šeloša 'inyene lašon be-sifrut HaZal [“Tres qüestions lingüístiques de la literatura rabínica”]». *Tarbiz*, 51 (5742 = 1981-1982), p. 497-502.— Estudia diversos mots hebreus i arameus.

BLAU, Y. «He'ara le-haqdamat leway-šem-to'ar le mugdaro ba-Talmud habavli [“Nota sobre els casos en què l'adjectiu atributiu precedeix la seva base en el Talmud de Babilònia”]». *Lešonenu*, 38 (1973-1974), p. 307-308.— Sobre l'article de D. Boyarin publicat en el vol. 37 de *Lešonenu*.

- BOYARIN, D. «Serus seder ha-šem u-leway ba-aramit u-ve-ivrit [“La transposició del nom i del seu atribut en arameu i en hebreu”]». *Lešonenu*, 37 (1972-1973), p. 113-116; 38 (1973-1974), p. 308-310.
- BREUER, Y. «Tafqid ha-millit אק ba-aramit ha-bavlit [“La funció de la partícula אק en arameu babilònic”]». *Lešonenu*, 60 (1997), p. 73-94.
- BUECHLER, A. «Du sens de נִמוּס dans le Talmud babylonien». *Revue des Études Juives*, 48 (1904), p. 132-136.
- CHAJES, H.-P. «Sur quelques noms propres talmudiques». *Revue des Études Juives*, 44 (1902), p. 126-128.— Aclariments o comentaris sobre vint noms propis de rabins del Talmud.
- COHEN, A. «‘Al maṭbe‘a ha-lašon “lo šemi‘a li ke-lomar lo sevira li” ba-Talmud ha-bavli [“Sobre la frase ‘lo šemi‘a li ke-lomar lo sevira li’ en el Talmud de Babilònia”]». *Tarbiz*, 53 (5744 = 1983-1984), p. 467-472.
- DUVAL, R. «Étymologies araméennes: les particules לֹוֹת, בֹוֹת, כֹוֹמֵת et כֹוֹמֵת». *Revue des Études Juives*, 5 (1882), p. 106-108.
- DUVAL, R. «Origine et formation de la conjonction talmudique *Imalé*». *Revue des Études Juives*, 4 (1882), p. 268-273.
- DUVAL, R. «Le mot araméen סֹמֵחֵר». *Revue des Études Juives*, 29 (1894), p. 290-292.— Estudia l’etimologia d’aquest mot talmúdic, que no és grec, com havia pensat algun erudit, sinó ben semític i vol dir «sang de dragó».
- EPSTEIN, J. N. «Gloses babylo-araméennes». *Revue des Études Juives*, 73 (1921), p. 27-58; 74 (1922), p. 40-72.— Analitza els textos arameus publicats per J. A. Montgomery: *Aramaic incantation texts from Nippur* (Filadèlfia, 1913), i per M. Lidzbarski: *Das Johannishbuch der Mandäer* (Giessen, 1905), que considera de gran valor per a l’estudi de l’araméu babilònic.
- EPSTEIN, J. N. «Notes on post-Talmudic-Aramaic lexicography». *The Jewish Quarterly Review*, 5 (1914-1915), p. 233-251; 12 (1921-1922), p. 299-390.— Tracta de l’araméu dels gaons, posterior a la compilació del Talmud de Babilònia, que era l’araméu parlat en aquella època, tot comparant-lo amb l’araméu escrit del Talmud.
- EPSTEIN, Y. N. «La-aramit bavlit [“Sobre l’araméu babilònic”]». *Tarbiz*, 16 (1944-1945), p. 18-20.
- EPSTEIN, Y. N. «La-leqsiqon ha-talmudi [“Sobre lexicografia talmúdica”]». *Tarbiz* 1 (1929-1930), p. 123-127; 131-136.
- FRIEDMAN, S. Y. «Zuṭot la-aramit ha-bavlit [“Notes breus sobre l’araméu babilònic”]». *Lešonenu*, 58 (1993-1994), p. 49-57.
- FRIEDMAN, S. Y. «NTN > LMYTB, LYTYB (ba-aramit šel ha-Talmud ha-bavli) [“NTN > LMYTB, LYTYB (en l’araméu del Talmud de Babilònia)”]», *Lešonenu*, 53 (1988-1989), p. 121-123.— És una nota sobre l’article de S. Morag

publicat en *Lešonenu*, 51 (1986-1987), p. 42-59, a la qual nota S. Morag replicà en aquell mateix vol. 53, p. 291-292.

FRIEDMAN, S. Y. «Šaloš he'arot be-diqduq aramit bavlit ["Tres notes sobre la gramàtica de l'arameu babilònic"]». *Tarbiz*, 43 (1973-1974), p. 58-69.— Sobre la iod inicial en l'imperfet i sobre la terminació הַ- com a sufix possessiu femení.

GINZBERG, Louis. «Beiträge zur Lexikographie des Jüdisch-Aramäischen». *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 78 (1934), p. 9-33.

JASTROW, M. «Note sur les mots קוואקי ודימוניקי». *Revue des Études Juives*, 8 (1884), p. 277-279.— Explica l'etimologia d'aquests mots de TB *Sanhedrin* 74b, que, segons l'autor, estan relacionats amb l'expressió cristiana «dia del Senyor», «diumenge».

KARA, Y. «Kitve ha-yad ha-temaniyim šel Talmud bavli: Meḥqarim bi-lešonam ha-arami ["Estudis sobre la llengua aramea dels manuscrits iemenites del Talmud de Babilònia"]». Jerusalem: The Magnes Press, 1983-1984.— Vegeu la ressenya de D. Boyarin en *Lešonenu*, 51 (1986-1987), p. 252-256.

KARA, Y. «Le-darḳe šimmurah šel masoret (Masoret ha-aramit ha-bavlit be-Teman) ["Sobre les diverses maneres de conservar una tradició: La tradició de l'arameu babilònic al Iemen"]». En: *Proceedings of the Sixth World Congress of Jewish Studies*. Jerusalem, 1975-1980, vol. 4, p. 175-182.

KAUFMANN, S. A. «Akkadit wa-aramit bavlit: Dugma'ot ḥadašot le-havhara hadadit ["L'acadi i l'arameu babilònic: Nous exemples recíprocament aclaridors"]». *Lešonenu*, 36 (1971-1972), p. 28-33; 37 (1972-1973), p. 102-104.

KUTSCHER, Y. «Le-munaḥe šetarot ba-Talmud u-ve-sifrut ha-geonim ["Sobre alguns termes jurídics emprats en el Talmud i en les obres dels gaons"]». *Lešonenu*, 17 (1945-1946), p. 125-127; 19 (1947-1948), p. 53-59, 125-128.— Analitza uns quants mots de caràcter jurídic.

KUTSCHER, Y. «Niṭrul šurat ha-zaḳar we ha-neqeva, yaḥid we-rabbim, be-po'al 'avar še-ba-Talmud ha-bavli ["Neutralització de les formes del masculí i del femení, del singular i del plural, en el passat dels verbs en el Talmud de Babilònia"]». *Lešonenu*, 35 (1970-1971), p. 36-38.— Sobre l'article de M. Ben-Asher publicat en els volums 34 i 35 de *Lešonenu*.

KUTSCHER, Y. «Meḥqar ha-diqduq ha-aramit šel ha-Talmud ha-bavli ["Algunes notes sobre la gramàtica de l'arameu del Talmud de Babilònia"]». *Lešonenu*, 26 (1961-1962), p. 149-183. Reeditat en forma de separata: Jerusalem: Akademon, 1968-1969.— L'article és fonamentalment una ressenya de la gramàtica d'Epstein.

LOEW, I. «Mélanges de lexicographie talmudique». *Revue des Études Juives*, 25

- (1892), p. 116-121; 256-259 [en aquesta segona part, el títol fou modificat en «Mélanges de lexicographie rabbinique»].
- MARGALIOUTH, E. «'Ivrit wa-aramit ba-Talmud u-va-Midraš ["Hebreu i arameu en el Talmud i en el Midraix"]». *Lešonenu*, 27-28 (1962-1963), p. 20-33.
- MORAG, S. «Aramit be-masoret Teman: Lešon ha Talmud ha-bavli ["L'araméu segons la tradició iemenita: La llengua del Talmud de Babilònia"]». Jerusalem: Ben-Zvi Institute, 1988.— Cf. ressenya de Y. QARA en: *JQR* 83 (1992-1993), p. 223-225.
- MORAG, S. «Ha-aramit ha-bavlit be-masoret Teman: Ha-po'al ha-šalem ["L'araméu babilònic segons la tradició iemenita: el verb regular"]». En: LIBERMAN, S. [et al.] [ed.] *Henoch Yalon jubilee volume on the occasion of his seventy-fifth birthday* [en hebreu]. Jerusalem: Kirjath Sepher, 1962-1963, p. 182-220.
- MORAG, S. «Ha-aramit ha-bavlit be-masorotehen šel 'edot ["L'araméu babilònic segons les tradicions de les diverses comunitats ètniques jueves"]». *Second World Congress of Jewish Studies*, Jerusalem, 1957 (Llengua: Resums), p. 2-3.
- MORAG, S. «He'arot le-sugyat ha-du-tenu'ot ba-aramit ha bavlit ["Algunes remarques sobre el tema dels diftongs en arameu babilònic"]». En: BARASHER, Moshe [et al.] [ed.] *Hebrew language studies presented to Prof. Zeev Ben-Hayyim*, Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University, 1983, p. 337-358.
- MORAG, S. «Le-niqqudo šel ha-Talmud ha-bavli bi-teqfat ha-ge'onim ["Sobre la vocalització del Talmud de Babilònia a l'època dels gaons"]». *Fourth World Congress of Jewish Studies*. Jerusalem, 1967-1968, vol. 2, p. 89-94.
- MORAG, S. «Le-šinyan YHB we-NTN ba-aramit šel ha-Talmud ha-bavli ["Sobre la significació de YHB i NTN en l'araméu del Talmud de Babilònia"]». *Lešonenu*, 53 (1988-1989), p. 291-292.— Rèplica a la nota que S. Y. Friedman publicà en *Lešonenu*, 53 (1988-1989), p. 121-123, a propòsit de l'article de S. Morag que aparegué a la mateixa revista, 51 (1986-1987), p. 42-59.
- MORAG, S. «Meḥqar ha-aramit ha-bavlit we-ḳitve ha-yad šel ha-Geniza ["Notes sobre l'araméu babilònic d'alguns manuscrits de la Guenizà"]». *Tarbiz*, 42 (1972-1973), p. 60-78.— Sobre alguns aspectes de l'ortografia, la fonologia i la morfologia de l'araméu babilònic.
- MORAG, S. «Le-torat ha-hege šel ha-aramit ha-bavlit –Lefi niqqud še-vi-ketav ha-yad šel *Halakot Pesuqot* ["Sobre la fonologia de l'araméu babilònic, segons la vocalització que hi ha en el manuscrit de les *Halakot Pesuqot*"]». *Lešonenu*, 32 (1967-1968), p. 67-88.
- MORAG, S. «Al riq'ah šel ha-aramit ha-bavlit be-masoret Teman u-verur šete sugyot be-masoret zot ["L'araméu babilònic en el marc de la tradició ieme-

- nita: Elucidació de dues qüestions segons aquesta tradició”]. En: *Sefer Goitein*. Jerusalem, (1980-1981), p. 137-171.
- MORAG, S. «Qawwe tiḥum we-yahase mivne: ‘Iyyun mašwe be-tofa‘ot lašon be-surit, ba-aramit bavlit u-ve-manda‘it [“Línies de demarcació i relacions estructurals: Anàlisi comparativa de certs fenòmens lingüístics en siríac, arameu babilònic i mandeu”]». *Lešonenu*, 51 (1986-1987), p. 42-59.
- MORAG, S. «Ha-aramit ha-bavlit be-masoratam šel yehude Teman [“L’arameu babilònic segons la tradició dels jueus del Iemen”]». *Tarbiz*, 30 (1960-1961), p. 120-129.
- MORAG, S. *The vocalization systems of Arabic, Hebrew, and Aramaic*. La Haia, 1962.
- ROSENBERG, I. *Das aramäische Verbum im babylonischen Talmud*. Marburg, 1888.
- ROSENBERG, I. «Das aramäische Pronomen im babylonischen Talmud». *Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, 77 (1933), p. 253-256.
- SEGAL, E. L. «The use of the formula *ki ha d^e* in the citation of cases in the Babylonian Talmud». *Hebrew Union College Annual*, 50 (1979).
- SOKOLOFF, M. «Ha-pe‘alim ha-arammiyim be-*Halakot Pesuqot* [“Els verbs arameus segons les *Halakot Pesuqot*”]». *Lešonenu*, 35 (1970-1971), 235-242, 320.
- WEISBERG, D. B. «Some observations on late Babylonian texts and rabbinic literature». *Hebrew Union College Annual*, 39 (1968), p. 71-80.
- WEISS, M. «Amar rabba, Matnitin qešiteh, May irya. Le-ḥeqer ha-munnahim u-lešonot ha-ḥašša‘a [“Estudi de la terminologia talmúdica relativa a fórmules introductòries”]». *Tarbiz* 51 (5742 = 1982-1983), p. 543-565.
- WEISBERG, E. «Ha-lašon ha-arammit be-Vavel bi-tequfat rišone ha-amora‘im [“La llengua aramea a Babilònia en l’època dels primers amoraïtes”]». *Lešonenu*, 60 (1997), p. 95-156.
- YALON, H. «Notes de grammaire et de lexicographie araméennes». *Revue des Études Juives*, 82 (1926), p. 169-172.
- YEIVIN, S. «He‘arot le-hea‘arot [“Notes a unes notes”]». *Lešonenu*, 38 (1973-1974), p. 151-152.— Sobre l’article de S. A. Kaufmann publicat en els volums 36 i 37 de *Lešonenu*.

Complement bibliogràfic

- BACHER, W. *Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur*. 2a ed. Leipzig: J. C. Hinrichs’sche Buchhandlung, 1905.— La 1a edició és de

1899. L'obra es divideix en dues parts, cadascuna amb subtítol i numeració propis: 1. «Die Bibelexegetische Terminologie der Tannaiten»; 2. «Die Bibel- und Traditionsexegetische Terminologie der Amoräer».
- BAR-ASHER, M. «Meqomah šel ha-aramit ba-ivrit ha-ḥadaša [“La posició de l'arameu en l'hebreu actual”]». En: *Evolution and Renewal: Trends in the Development of the Hebrew Language. Lectures Commemorating the 100th Anniversary of the Establishment of the Hebrew Language Council* [en hebreu]. Jerusalem: Publications of the Israel Academy of Sciences and Humanities, 1996, p. 14-76.
- JACOBS, E. *Studies in Talmudic logic and methodology*. Londres: Vallentine, Mitchell, 1961. Cf. la ressenya: E. WIESENERG. «Observations on method in Talmudic studies». *Journal of Semitic Studies*, 11 (1966), p. 16-36.
- KASOVSKY, B. *Ošar ha-šemot le-Talmud bavli [Thesaurus nominum quae in Talmude Babylonico reperiuntur]*. 5 vol. Jerusalem, 1976-1983.
- KASOVSKY, J. *Ošar lešon ha-Talmud [Thesaurus Talmudis. Concordantia Verborum quae in Talmude Babylonico reperiuntur]*. 41 vol. Jerusalem, 1954-1982.
- KOHN, P. J. *Sefer ha-simanim ha-šalem. A complete collection and explanation of all the mnemonics, the so-called simanim, occurring in the Talmud, old manuscripts and commentaries, and in later literature*. Londres, 1952.
- KRAUSS, S. *Griechische und Lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum*. 2 vol. Berlín, 1898-1899. Reimpresió: Hildesheim: Olms, 1987.
- LÖW, L. *Die Flora der Juden*. 4 vol. Viena-Leipzig, 1926-1934. Reimpresió: Hildesheim: Olms, 1967.
- LÖW, I. *Fauna und Mineralien der Juden*. Editat a cura d'Alexander Scheiber. Hildesheim: Olms, 1969.
- MIELZINER, M. *Introduction to the Talmud*. 4a edició. Nova York, 1968.— La primera edició és de 1894. La quarta edició conté una nova bibliografia, 1925 (data de la 3a edició) – 1967, per Alexander Guttmann. Aquesta obra inclou una descripció detallada de la terminologia tècnica emprada en l'argumentació talmúdica.